

KAVRAMSAL MAKALE

Devletin Regülasyon Yoluyla Piyasalara Müdahalesi ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

Ayşe EKER, Doktora Öğrencisi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, e-posta: 20249368001@cumhuriyet.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-9186-3236>

Öz

Devlet, sosyal ve ekonomik hedeflerine ulaşmak amacıyla anayasal, yasal ve kurumsal düzenlemelerin yanı sıra kamusal politikalar aracılığıyla piyasalara müdahale etmektedir. Küreselleşme süreci ile kamu yönetimi alanındaki yapısal dönüşümlerin etkisiyle, IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların da destekleriyle bağımsız düzenleyici kurumlar dünya genelinde yaygınlaşmıştır. Siyaset ve bürokrasi ayrımının bir yansıması olan bu kurumsallaşma dalgası, Türkiye’de 1990’lı yıllarda hız kazanmış ve 2000’li yılların başlarında kurumsal bir kimliğe bürünmüştür. Bu çalışma, Türkiye’de regülasyon ekonomisine geçişte piyasalara devlet müdahalesinin gerekçelerini, piyasa ve devlet başarısızlıklarını, regülasyon kavramını, tarihsel gelişimini, regülasyon yöntemlerini ve regülasyonun gerekliliğini ele alarak teorilere yer vermektedir. Son olarak, Türkiye’de 2001 ekonomik krizi sonrasında regülasyon ekonomisine geçiş sürecinin bankacılık sektörü üzerindeki etkilerini sistematik ve karşılaştırmalı bir yaklaşımla incelemeyi amaçlamaktadır. Özellikle Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’nun (BDDK) 2001 krizi sonrası kurulmasının, bankacılık sektörünün finansal sağlamlığına (sermaye yeterlilik oranı, takipteki alacak oranı, kârlılık göstergeleri gibi temel performans metrikleri) olan etkisini analiz etmek hedeflenmiştir. BDDK öncesi (1990-2001) ve sonrası (2002-günümüz) dönemler arasındaki farklar, güncel resmi veriler ve göstergeler kullanılarak ortaya konulmakta; böylece BDDK’nın kurumsal yapısının ve düzenleyici politikalarının sektöre sağladığı katkıların somut bir şekilde değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Devlet Müdahalesi, Regülasyon, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu.

Makale Gönderme Tarihi: 20.01.2026

Makale Kabul Tarihi: 03.07.2026

Önerilen Atıf:

Eker, A. (2026). Devletin Regülasyon Yoluyla Piyasalara Müdahalesi ve Bankacılık Düzenleme Ve Denetleme Kurumu, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 9(7): 391-412.

Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences

2026, 9(7): 391-412. <https://doi.org/10.26677/TR1010.2026.1670>

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

CONCEPTUAL PAPER

State Intervention in Markets Through Regulation and Banking Regulation and Supervision Agency

Ayşe EKER, Ph.D. Student, Cumhuriyet University, Institute of Social Sciences, Sivas, e-mail:
20249368001@cumhuriyet.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-9186-3236>

Abstract

The state intervenes in markets through constitutional, legal, and institutional frameworks, as well as public policies, to achieve its social and economic objectives. Driven by the globalization process alongside structural transformations in public administration, and supported by international organizations such as the IMF and the World Bank, independent regulatory institutions have proliferated globally. Reflecting the separation of politics and bureaucracy, this institutionalization wave gained momentum in Turkey during the 1990s and acquired an institutional identity in the early 2000s. This study addresses the transition to a regulatory economy in Turkey by examining the rationale behind state intervention in markets, market and government failures, the concept and historical development of regulation, regulatory methods, and the necessity of regulation within theoretical frameworks. Finally, it aims to systematically and comparatively analyze the effects of the transition to a regulatory economy after the 2001 economic crisis on the banking sector in Turkey. In particular, it focuses on the impact of the establishment of the Banking Regulation and Supervision Agency (BRSA) following the 2001 crisis on the financial soundness of the banking sector, using key performance indicators such as capital adequacy ratio, non-performing loan ratio, and profitability indicators. By comparing the periods before the BRSA (1990-2001) and after (2002-present) using up-to-date official data, the study seeks to provide a concrete assessment of the contributions of the BRSA's institutional structure and regulatory policies to the banking sector.

Keywords: State Intervention, Regulation, Banking Regulation and Supervision Agency (BRSA).

Received: 20.01.2026

Accepted: 03.07.2026

Suggested Citation:

Eker, A. (2026). State Intervention in Markets Through Regulation and Banking Regulation and Supervision Agency, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 9(7): 391-412.

GİRİŞ

1929 yılında yaşanan Büyük Buhran, serbest piyasa mekanizmasının kendiliğinden dengeye ulaşma yeteneğine duyulan güveni sarsmış ve iktisadi düşüncede köklü bir kırılma yaratmıştır. Bu dönemde John Maynard Keynes, piyasa ekonomisinin yetersiz kaldığı durumlarda makroekonomik istikrarın yeniden sağlanması için devletin ekonomiye aktif olarak müdahale etmesi gerektiğini savunmuştur. Küresel düzeyde geniş kabul gören bu yaklaşım, devletin sadece müdahale eden değil, aynı zamanda piyasaları düzenleyen ve denetleyen kurumsal bir rol üstlenmesini sağlamış; bu durum regülasyon ekonomisi kavramının doğuşuna ve gelişmesine zemin hazırlamıştır.

Piyasa ekonomisinin kendiliğinden işleyen yapısı, kaynak dağılımında her zaman Pareto optimalitesini sağlayamamaktadır. Özellikle kamusal mal ve hizmetlerin üretimi ve tüketimi, serbest piyasa koşullarında etkin bir şekilde gerçekleşmemektedir. Bunun yanı sıra günlük ekonomik faaliyetlerde ortaya çıkan dışsallıklar geniş bir alanda hissedilmesine rağmen, fiyat mekanizması bu etkileri fiyatlama sürecine dahil etmemektedir. Dolayısıyla kamusal mallar, dışsallıklar, eksik rekabet, asimetrik bilgi ve gelir dağılımındaki adaletsizlik gibi piyasa başarısızlıkları, sistemin tam etkinlikte çalışmasını ve toplumsal refahın maksimize edilmesini engellemektedir. Bu doğrultuda ortaya çıkan aksaklıkların giderilmesinde devlet müdahalesi kritik önem taşımaktadır. Nitekim devletin; kamusal malların arzı, dışsallıkların optimize edilmesi, rekabetin korunması, bilgi eksiklikleri ve gelir adaletsizliğinin giderilmesi yönündeki müdahaleleri, toplumsal refahı artırıcı işlevine sahiptir (Öztürk, 2023: 191).

Regülasyonlar, özellikle sosyal ve ekonomik alanlarda olmak üzere çeşitli sektörlerde uygulama alanı bulmaktadır. Devletin ekonomideki rolünü şekillendiren düzenleyicilik fonksiyonu, regülasyonlar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Regülasyonların piyasa mekanizması içinde başarısız veya eksik olduğu durumlarda devletin müdahalede bulunarak düzenlemeye gitmesini, kurallar koymasını, denetlemelerde bulunmasını ve uymayanlara yaptırım uygulamasını açıklamaktadır. Bu müdahale biçimi, yasal düzenlemeler yapmayı, kurallar koymayı, denetleme ve kontrol yapmayı, uymayanlara cezai yaptırımlar uygulamayı içermektedir.

Regülasyonlar genellikle piyasa başarısızlıklarıyla başa çıkmak ve kaynak tahsisinde etkinliği artırmak için uygulanır. Piyasa başarısızlıkları, piyasa mekanizmasının kendi başına kaynakların etkin bir şekilde tahsis edilmesini engellediği durumları ifade eder. Bu çalışmada ilk olarak regülasyonun doğuşu ve tarihi temelleri, amaç ve hedefleri, regülasyon yöntemleri, piyasa ekonomisinde oluşan başarısızlıkları düzeltmek ve piyasa etkinliği sağlamak için devletin ekonomiye yapmış olduğu müdahaleleri açıklanmaktadır. Çalışmanın devamında regülasyon uygulaması BDDK özelinde kurumun faaliyetleri ve bu alanda yapılan düzenlemeleri ele alınmaktadır. Bu çalışma, 2001 ekonomik kriz sonrası BDDK'nın sermaye yeterliliği oranı ve takipteki alacaklar (NPL) üzerindeki etkisini karşılaştırmalı bir perspektifle incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın temel katkısı, BDDK öncesi (1990-2001) ve sonrası (2002-günümüz) dönemleri kapsayan resmi verilerin karşılaştırılması ve bağımsız düzenleyici kurumların bankacılık sektörünün finansal sağlığına olan etkisini somut verilerle ortaya koymaktadır.

LİTERATÜR TARAMASI VE ANALİZ YÖNTEMİ

Bu çalışma, nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde tasarlanmış olup, betimleyici doküman analizi yöntemi ile yürütülmüştür. Araştırmada nicel veri analizi yöntemlerine başvurulmamış; konuya ilişkin kavramsal, tarihsel ve kuramsal çerçeve, mevcut literatür ile resmi belgeler üzerinden

incelenmiştir. Bu kapsamda çalışma, devletin regülasyon yoluyla piyasalara müdahalesi ve Türkiye’de bankacılık sektöründe düzenleyici sürecin gelişimi üzerine odaklanmaktadır.

Araştırmanın veri kaynaklarını akademik çalışmalar, kanun ve yönetmelikler, ulusal ve uluslararası kurum raporları ile resmi istatistikler oluşturmaktadır. Dokümanlar, belirlenen amaçlar doğrultusunda literatürden seçilerek tematik bir çerçevede incelenmiş; regülasyon kavramı, türleri, amaçları ve Türkiye’de regülasyon ekonomisine geçiş süreci tarihsel, ekonomik ve hukuki perspektifler doğrultusunda analiz edilmiştir.

Ayrıca bankacılık sektörüne yönelik düzenleyici yapı, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) özelinde ele alınmıştır. Bu kapsamda kurumun kuruluş süreci, kurumsal yapısı, görev ve yetkileri ile bankacılık sektörü üzerindeki etkileri teorik düzeyde değerlendirilmiştir. Analiz sürecinde, dokümanlar karşılaştırmalı bir bakış açısıyla incelenmiş; BDDK öncesi ve sonrası dönemler literatür ve mevcut veriler ışığında karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

Bu çalışma, Türkiye’de regülasyon politikalarının gelişimini açıklamayı, devletin piyasalara müdahale biçimlerini değerlendirmeyi ve BDDK’nın oluşturduğu kurumsal yapının ekonomik sistem üzerindeki etkilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Elde edilen bulgular, literatürde yer alan çalışmaların karşılaştırmalı analizi yoluyla yorumlanmıştır.

DEVLETİN KARAR BİRİMİ OLARAK EKONOMİYE MÜDAHALESİ

Klasik iktisadi anlayışa göre devletin ekonomiye müdahale etmesine gerek yoktur. Ancak zaman içinde tekelleşmenin artması ve dışsallıkların yaygınlaşmış olduğu ortamda piyasa ekonomisinin fayda maksimizasyonu kararına göre şekillenen kaynak tahsisinin etkinliğinden uzaklaşıldığı görülmüştür. Bu durum klasik iktisatçıların toplumsal refahın kendiliğinden maksimum seviyeye ulaşacağı yönündeki iddiası kapsamında piyasa ekonomisine olana güveni azaltmıştır (Özkıvrak, 2018: 41-42). Söz konusu geleneksel yaklaşıma göre piyasa ekonomisi rekabetçi piyasaların optimum kaynak tahsisini sağlayarak toplumun refahını artırmaktadır. Buna karşın devletin ekonomiye müdahale etme gerekçelerinin başında piyasaları düzenleme işlevi yer almaktadır. Piyasa mekanizmasının kendiliğinden ekonomik etkinliği sağlayamaması piyasa başarısızlıklarını oluşturmaktadır. (Kök ve Çoban, 2002: 2).

Neoklasik iktisatçıların geliştirmiş oldukları refah teorisine göre, serbest piyasaların işleyişi ile en yüksek sosyal refaha ulaşıp ulaşılamayacağı araştırılırken piyasaların kendiliğinden beklenen performansı gösterebildiği şartlar ile piyasaların öngörülen sonuçları üretmede başarısız olacağı şartlar ayrımı kullanılmaktadır. Refah teorisine göre: Serbest piyasalar, alıcı ve satıcılar tam olarak rakip oldukları yani fiyat alıcı oldukları sürece, belirli koşullar altında pareto optimal bir kaynak tahsisini kendiliğinden gerçekleştirir (Rosen, 1985: 47). Piyasa başarısızlığı, piyasa ekonomisinin ideal durumu olan bu optimal dengenin sağlayamamasından kaynaklanır. Pareto optimal durum, en az bir kişinin durumunu kötüleştirmeden başka bir kişinin durumunu iyileştirmenin mümkün olmadığı bir durumu ifade eder. Başka bir deyişle, kaynakların verimli bir şekilde dağıtıldığı ve hiç kimse için durumun iyileştirilemeyeceği bir durumu temsil eder. Tam kamusal mallar, dışsallıkların varlığı, ölçekten artan getiri ya da ölçeğe göre artan verimlerin geçerli olduğu üretim kollarının varlığı, eksik rekabet ve bilgi eksikliği piyasa başarısızlıklarına yol açan durumlardır (Türkay, 2002: 312).

REGÜLASYON KAVRAMININ TANIMI VE REGÜLASYONLARIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Regülasyonların Tarihsel Gelişimi

Regülasyon uygulamaları, kamu ve özel kesim faaliyetlerinin belirli kurallar çerçevesinde denetlenmesine yönelik olarak ortaya çıkmış olup kökeni 19. yüzyıla kadar uzanmaktadır (Sarısoy, 2010: 282). Modern anlamda iktisadi regülasyon tartışmaları ilk olarak 1800'lü yıllarda ABD'de başlamış, özellikle iç savaş sonrasında yaşanan ekonomik dönüşümle birlikte anti-tekel düzenlemeler gündeme gelmiştir. Bu süreçte artan piyasa yoğunlaşmasına karşı 1890 yılında Sherman Antitröst Yasası kabul edilmiş ve Eyaletler Arası Ticaret Komisyonu düzenleyici otorite olarak kurulmuştur (Whiston, 2006: 4).

20. yüzyıl boyunca ulaştırma, haberleşme ve finans gibi sektörlerde düzenleyici kurumların sayısı artmış; piyasalarda rekabetin korunması ve tekelleşmenin sınırlandırılması temel amaç haline gelmiştir. Ancak bazı sektörlerde yoğunlaşmanın kaçınılmaz olduğu görülmüş, bu nedenle regülasyon politikaları doğrudan yoğunlaşmayı engellemekten ziyade, ortaya çıkabilecek olumsuz etkilerin azaltılmasına yönelmiştir (Ardıyok, 2002: 15-16).

1970'li yıllardan itibaren regülasyon, ekonomi literatüründe daha sistematik biçimde ele alınmış ve 1980'lerle birlikte küresel ölçekte yaygınlaşmıştır (Chang, 1997: 711-712). Bu dönemde devletin doğrudan üretici olduğu modelden, düzenleyici ve denetleyici rol üstlendiği yapıya geçilmiş; kamu hizmetlerinin sunumunda piyasa mekanizmalarından yararlanan yeni bir yaklaşım benimsenmiştir (Burhan, 1981: 21).

Regülasyon Kavramının Tanımı

Regülasyon, devletin sosyal ve ekonomik amaçları gerçekleştirmek amacıyla yürürlüğe koyduğu çeşitli anayasal, yasal ve kurumsal düzenlemeleri, kamu politikalarını ve uygulamalarını kapsar. Bu düzenlemeler ve politikalar genellikle ekonomik faaliyetlerin denetlenmesi, piyasaların düzenlenmesi, tüketici haklarının korunması, çevre koruma, sağlık ve güvenlik standartlarının belirlenmesi gibi konuları içerir. Regülasyonlar, belirli bir sektörü veya ekonomik faaliyeti düzenleyen yasalar, kurallar, standartlar ve politikalar şeklinde olabilir. Temel amacı, piyasa dengesizliklerini gidermek, tüketiciyi korumak, rekabeti teşvik etmek ve toplumsal refahı artırmaktır (Aktan vd., 2005: 35-36). Regülasyon kavramı, hukuk ve iktisat gibi birçok alanda çeşitli tanımlamaları ile karşımıza çıkmaktadır. Örneğin; hukuksal anlamda düzenleme, denetleme karşımıza çıkmaktadır (Ulusoy, 2001: 57).

1982 Anayasası'nın 67'nci maddesinin 1'inci fıkrasında yer alan "Devlet, kapital, finansman, öz kaynak, mal ve hizmet piyasalarının sağlıklı ve düzenli işlevsel olarak hareket edebilmesini sağlayıcı ve geliştirici tedbirleri alır; piyasalarda oluşabilecek tekelleşme ve kartelleşmeyi önler "hükmü yalnızca piyasa eksenli olmayıp aynı zamanda "sosyal devlet" ilkesini de içinde barındırmaktadır. Piyasa eksenli olmayan regülasyon yaklaşımında temel hedefin kamusal yarar ve sosyal devletin gereklerinin yerine getirilmesi olduğu iddia edilmektedir (Eser vd., 2011: 214).

REGÜLASYONUN SEBEPLERİ VE HEDEFLERİ

Yirminci yüzyılın başlarında, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ağ sanayileri olarak adlandırılan altyapı hizmetleri, genellikle kamu iktisadi teşebbüsleri tarafından sağlanıyordu. Bu hizmetler, elektrik, su, telekomünikasyon, ulaşım gibi temel altyapı hizmetlerini içeriyordu. Ancak, özellikle 1980'lerden sonra birçok ülkede özelleştirme ve rekabetin teşvik edilmesi adına

devlet, bu sektörlerde iktisadi aktör olmaktan çıkmış ve daha çok düzenleyici ve denetleyici bir rol üstlenmeye başlamıştır (Emek, 2001: 31). Ağ sanayilerinde piyasalarda düzenleme kurum ve kurulları dışında firma, tüketici, devlet bulunmaktadır. Firmalarının amacı kârlarını maksimize etmek, tüketicilerin amacı kaliteli mal ve hizmeti ucuz fiyattan almak, devletin amacı ise bu mal ve hizmetleri tüketicilere ucuz ve kaliteli olarak sağlamaktır. Ekonomik etkinliğin artırılması ahlaki tehlike sorunlarının ortaya çıkmaması için bu üç aktör dışında müdahalede bulunacak farklı bir aktöre ihtiyaç duyulmaktadır.

Ağ sanayilerinin bu özelliklerinden dolayı regülasyon sebeplerinin dışında bir takım genel regülasyon sebepleri bulunmaktadır. Bunlar, aşırı kâr olarak da tanımlanan ekonomik rantın firmalardan tüketicilere aktarılmasını sağlamak, olumsuz dışsallıkların giderilmesini sağlamak, asimetrik bilgi sorununun giderilmesini sağlamak, talebin dönemsel farklılaşması sebebi ile talebin olmadığı ya da düşük olduğu dönemlerde de hizmetlerin devamlılığını sağlamak, kaynak dağılımının toplum yararı gözetilerek yapılmasını sağlamak, üretimde koordinasyonu sağlamaktır (İçöz, 2003: 12).

Regülasyonun hedefleri; üretimin ve hizmetlerin tüketiciler arasında etkin dağılımını sağlamak, mevcut koşulların ve sahip olunan konumların hizmet dağılımında etkinliğini artırmak kaynak dağılımında etkinliği sağlamak, firmaların minimum maliyetle mal ve hizmet üretmesini sağlamak, evrensel anlamda mal ve hizmet maliyetlerini sağlayamayacak bölge ve gelir gruplarına mal ve hizmet sağlamak, hizmet üreten firmaların sahip oldukları konumlarından rant yaratılmasına engel olarak aşırı kârlarını sınırlandırmak, yatırımcıların rekabetçi bir kâr elde edebilmelerini sağlamak, yatırımcıların teknolojik yenilikleri yakından takip ederek yatırım yapmalarını teşvik etmek ve kurulların gelecekte değiştirilmeyeceğine yönelik güvenceler vermek, kurumsal taahhütlerin önemli bir parçasıdır (Müftüoğlu, 2001: 27). Bu hedeflerin bazıları birbiriyle uyumlu iken bazıları birbiriyle çelişmektedir. Örnek olarak firmaların aşırı rant elde etmesini önleme ve tüketicilerin mal ve hizmetleri ucuz fiyata satın almasının sağlanması hedefleri birbirine paralellik göstermektedir. Oysa mal ve hizmet kalitesinin artırılmasına yönelik teknolojik gelişmelerin ve araştırma- geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesi hedefi fiyatları artırmakta, dolayısı ile bütün bölgelerdeki ve gelir gruplarındaki tüketicilere daha adil ve ucuz mal ve hizmet sağlanması amacıyla çelişmektedir. Bu nedenle regülasyon uygulamaları yapılırken bu hedefler arasında dengenin sağlanması ve tüketici ve firmaları kapsayan toplumsal refahın maksimize edilmesi gerekmektedir (Taymaz, 2001: 62).

REGÜLASYON TÜRLERİ

Regülasyon, devletin piyasalarda belirli kurallar ve düzenlemeleri uygulamasını ifade eder. Bu düzenlemelerin amacı, piyasaların düzenli ve adil bir şekilde çalışmasını sağlamak, tüketicileri korumak, çevreyi korumak, finansal istikrarı sağlamak ve genel olarak toplumun refahını artırmaktır. Regülasyonun amacına ve hedeflenen piyasaya göre çeşitli regülasyon türleri mevcuttur. Örneğin; doğal tekellerin düzenlenmesi, çevre düzenlemeleri, finansal piyasaların, sigortacılık ve sağlık hizmetlerinin düzenlenmesi gibi farklı alanlarda devlet düzenlemeler yapabilmektedir. Bu alanlar ve daha birçok alanda devlet regülasyonları, ekonomik faaliyetleri düzenleyerek piyasanın etkin ve adil bir şekilde işlemlerini sağlar. Bu düzenlemeler, toplumun genel refahını artırmak ve çeşitli sektörlerde rekabeti teşvik etmek için önemlidir (Guasch ve Hahn, 1999: 2).

Regülasyon farklı birkaç yoldan yapılabilmektedir. Regülasyonlar, uygulanması zorunlu olan kurallar ve emirleri içerebileceği gibi, şirketlerin, kurumların ve bireylerin davranışlarını etkilemek için çeşitli araçlar kullanarak düzenlemeler yapabilirler. Bu tür düzenlemeler, vergilendirme, sübvansiyon sağlama, sözleşme yapma, ihtiyaçları karşılama ve lisanslama gibi

faaliyetleri içermektedir. Bu kapsamda, regülasyonlar genellikle uygulanan piyasaya, kullanılan yönteme ve amaçlarına göre çeşitli kategorilere ayrılmaktadır (Roderburg, 2003: 3). Regülasyonlar genellikle uygulanan piyasaya, yönteme ve amacına göre; “iktisadi regülasyon”, “sosyal regülasyon” ve “idari regülasyon” şeklinde ayrılmaktadır.

İktisadi Regülasyon

1929 yılında New York Borsası'nın çöküşüyle başlayan ekonomik bunalım ABD ile birçok ülkeyi etkilemiştir. Ekonomik bunalımın derinleşmesi ile ülkeler kendi başlarına buhrandan kurtulma yollarını aramaya başlamışlardır. Her ülke kendi çıkarlarını ön planda tutan ulusal politikalarla bunalımdan çıkmaya çalışmıştır. 1929 Ekonomik buhran döneminde dünya egemenlik kurma yolunun serbest piyasa ekonomisinde olmayacağını açıkça anlamıştır. O dönemde ABD'de Roosevelt Keynesyen ve müdahaleci devlet politikalarını uygularken, Almanya'da da Hitler gibi devlet adamları benzer şekilde müdahaleci yöntemlere başvurmuştur (Acet vd., 2006: 512-513).

İktisadi regülasyon kavramına ilişkin tartışmalar, genellikle refah iktisatçılarının görüşlerine dayanır. Bu görüşe göre, devletin piyasaya doğrudan veya dolaylı müdahalesinin nedeni, ölçek ekonomileri ve dışsallıklar gibi piyasa başarısızlıklarının varlığıdır. İktisadi regülasyonun temel amacı, devletin regülasyon uygulamalarının sonucunda ortaya çıkan yükün kimler tarafından yükleneceği veya faydalarının kimler tarafından elde edileceğini, regülasyonların hangi yöntemlerle uygulanacağını ve regülasyon uygulamalarının kaynak dağılımı üzerindeki etkilerini incelemek ve araştırmaktır (Sarısoy, 2010: 284).

İktisadi regülasyon, piyasa başarısızlıklarını gidermek ve piyasa ekonomisindeki faaliyetleri düzenlemek için devletin fiyatlar, miktarlar, kalite standartları ve piyasaya giriş-çıkış engelleri gibi çeşitli müdahale biçimlerini kullanmasıdır. İktisadi regülasyonun temel hedefi, ekonomik etkinlik ile iktisadi sürdürülebilirlik arasında denge kurarak toplumsal refah açısından en uygun sonuca ulaşmaktır. Bu çerçevede regülasyonun başlıca araçlarından biri fiyatlandırma ve ücretlendirme mekanizmaları olmakla birlikte, piyasalara giriş ve çıkış koşullarının belirlenmesi ile mal ve hizmet kalitesine ilişkin düzenlemeler gibi unsurları da kapsayan geniş bir uygulama alanı bulunmaktadır. İktisadi regülasyonun kendi içerisinde yapısal regülasyon ve davranışsal regülasyon olarak ayrılır. Yapısal regülasyon, piyasanın işleyişini belirleyen kurumsal ve organizasyonel yapıya yönelik düzenlemeleri kapsamaktadır. Piyasaya giriş ve çıkış kısıtlamaları, nitelikli personel nitelikleri ve bunlara ilişkin yapılan kontroller örnek olarak gösterilebilir. Davranışsal regülasyon ise piyasada meydana gelen davranışların regülasyonudur. Bu tür düzenlemelere fiyat kontrolleri ile belirli bir kalite standardının korunmasına yönelik uygulamalar örnek olarak gösterilebilir.. İktisadi regülasyon, doğal tekel niteliği taşıyan, haksız rekabetin görüldüğü ya da rekabetin etkin bir şekilde işlemediği piyasa yapılarında uygulanmaktadır (Uruş, 2023: 32-33).

Sosyal Regülasyon

Sosyal regülasyon, toplumun genel refahını etkileyen sağlık, güvenlik, çevre ve sosyal bütünlük gibi alanlarda koruma ve iyileştirmeyi hedefleyen düzenlemeleri ifade etmektedir. Devletin sosyal regülasyon kapsamında belirli kural ve standartlar oluşturması ile bu çerçevede denetim ve kontrol mekanizmalarını işletmesi, söz konusu düzenlemelerin temel unsurlarını oluşturmaktadır. Sosyal regülasyonda, iktisadi regülasyondaki gibi yalnızca piyasa işlemlerini etkileyen kurallar oluşturmak tek amaç değildir. Sosyal regülasyonlar, ekonomik hedeflerin yanında toplumsal amaçları da gözetmektedir. Bununla birlikte, bu düzenlemelerin temel amacı, toplum tarafından kabul gören ve genel refah düzeyini yükseltici sonuçların elde edilmesini

sağlamaktır (Uruş, 2023: 34). Sosyal regülasyonların temel amacı, çeşitli sosyal sorunların çözülmesine yardımcı olmaktır. Bu bağlamda, çevresel dışsallıkların ortadan kaldırılması, iş sağlığı ve güvenliğinin güvence altına alınması, hizmet kalitesinin ve verimliliğinin artırılması ile asimetrik bilgi kaynaklı sorunların azaltılması sosyal regülasyonların ele aldığı temel konular arasında yer almaktadır. Sosyal regülasyonlar çoğu zaman iyi tanımlanmış mülkiyet hakları, caydırıcı yaptırımlara sahip ceza kanunu ve iş sağlığı ve güvenliği yasaları gibi düzenlemeler aracılığıyla çözülebilir. Bu tür düzenlemelerin etkin bir şekilde uygulanması, işyerlerinde güvenliği artırabilir, çalışanların haklarını koruyabilir ve toplumun genel refahını artırabilir (Çetin, 2009: 24).

İktisadi ve sosyal regülasyon türleri farklı kurumlar tarafından gerçekleştirilmektedir. İktisadi regülasyonlar; başta Rekabet Kurumu olmak üzere bağımsız düzenleyici kuruluşlar ve bakanlıklara bağlı idari kurumlar eliyle yürütülür. Bu regülasyonlar; piyasaya giriş şartları, fiyat değişimleri, piyasadaki muhtemel birleşmeler, yoğunlaşmalar ve hizmet kalitesi gibi doğrudan iktisadi konulara ilişkin düzenlemeleri kapsar. Sosyal regülasyonlar ise genellikle mahkemeler veya hukuk sistemleri aracılığıyla gerçekleştirilir. Mahkemeler, genel hukuki çerçevede kapsamında, ekonomik etkiler doğuran etkileşimler sonucunda ortaya çıkan zararların giderilmesi ve sosyal nitelikli alanlarda yapılan düzenlemelerin uygulanmasını sağlamaktadır. Bu tür düzenlemeler, genellikle hukukun genel ilkelerine dayanır ve toplumsal adaletin sağlanması amacını taşır (Çetin, 2007: 55).

İdari Regülasyon

İdari regülasyon, devletin bürokratik süreçleri, idari prosedürleri ve resmi belge düzenine ilişkin uygulamaları kapsamaktadır. Günümüzde devletin işlemleri giderek daha karmaşık hale gelmekte ve bu işlemler genellikle bilgiye dayalıdır. Bu karmaşık işlemler, genellikle maliyetli ve zaman alıcı olabilir. İşte bu tür bürokratik işlemler, formların doldurulması, izinlerin alınması, raporların sunulması, bildirimlerin yapılması, kayıtların tutulması gibi süreçleri içerir. Devletin bu tür işlemlere katılması ve bu işlemlerin nasıl gerçekleşeceğine dair kuralların belirlenmesi ve uygulanması, idari regülasyon olarak adlandırılır (Ardıyok, 2002: 9).

İdari regülasyonlar, diğer regülasyon türlerinden farklı olarak düzenleyici sürecin işleyişine odaklanır ve genellikle teknik özelliklere atıfta bulunarak kullanılır. Bu nedenle, idari regülasyonlar genellikle "teknik regülasyon" veya "süreç regülasyonu" olarak da adlandırılır. İdari regülasyonlar, bürokratik ve idari maliyetlerin göz önünde bulundurulmasıyla düzenlemelerin yapılmasını sağlar. Bu tür maliyetlerin yüksek olması, bir ülkenin kurumsal yapısını yeterince geliştiremediğinin, yolsuzluk, rüşvet ve kayıt dışı ekonominin yaygın olduğunun göstergesi olarak değerlendirilmekte ve bu durum genellikle ekonomik gelişmişlik düzeyinin düşüklüğüyle ilişkilendirilmektedir. Bu tür regülasyonlar genellikle bürokrasi ve kırtasiyecilik olarak adlandırılan idari formalite ve evrak işlerini içerir. Ayrıca, bu düzenlemeler devletin bilgi toplama süreçlerini ve bireylerin ekonomik karar alma süreçlerine yönelik müdahalelerini de kapsamaktadır. Bu tür idari regülasyon uygulamaları, piyasaya girişin önünde engel oluşturmakta, yabancı yatırımcıların piyasaya girişlerinde maliyet ve zaman kaybına neden olarak, gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerine zarar vermektedir. Küresel anlamda da vergi rekabeti açısından olumsuzluklara sebep olma ihtimali yüksektir. Girişimciler ve yatırımcılar gelişmekte olan ülkelerde piyasaya girmekten kaçınacak, bürokratik formaliteden çok az ya da hiç olmadığı vergi cenneti olarak adlandırılan ülkelerde girişimde bulunma eğiliminde olacaklardır. Bunun sonucunda vergisel ve idari maliyetlerin yoğun olduğu ülkelerin diğer ülkeler karşısındaki rekabet edebilirliği azalacaktır (Uruş, 2023: 37-38).

REGÜLASYON YÖNTEMLERİ

Regülasyon yöntemlerinin belirlenmesinde, ülkelerin ekonomik koşulları, toplumsal yapıları ve gelir dağılımındaki farklılıklar gibi unsurlar önemli bir rol oynamaktadır. Regülasyon uygulamalarında, miktar kontrolleri, giriş maliyetlerinin artırılması ve uzun vadeli sözleşmeler yoluyla gerçekleştirilen giriş regülasyonları ile fiyat tavanı belirleme ve teşvik mekanizmalarını içeren fiyat regülasyonları, temel araçlar olarak kullanılmaktadır. Bu regülasyon türlerinin uygulanmasında hangisine öncelik verileceği ve hangisinin uygulanması gerektiği önem teşkil etmektedir.

Giriş Regülasyonları

Piyasaya girişin kısıtlanması veya engellenmesi, giriş regülasyonları tarafından uygulanan bir politikadır. Bu tür regülasyonlar, genellikle piyasaya yeni katılmak isteyen işletmelerin veya girişimcilerin rekabet gücünü azaltmayı veya piyasaya girişlerini engellemeyi amaçlar. Giriş regülasyonları üç ana grupta incelenebilir. İlk olarak, piyasaya doğrudan giriş engelleri getirilerek giriş miktarının sınırlandırılması söz konusudur. İkinci olarak, dolaylı giriş engelleri aracılığıyla yasal düzenlemeler yoluyla piyasa giriş maliyetlerinin artırılması uygulanmaktadır. Üçüncü olarak ise, uzun vadeli satın alma sözleşmeleri bu kapsamda değerlendirilmektedir (Çetin, 2007: 56-59).

Miktar Kontrolleri

Devletin yöneticileri tarafından, belirli piyasa başarısızlıklarının (örneğin negatif dışsallıkların) ortaya çıktığı durumlarda, ilgili faaliyetlerin maliyetini fiyatlar üzerinden vergilendirmek yerine, doğrudan üretim miktarını kontrol etmeye dayalı bir regülasyon yönteminin tercih edilmesi söz konusudur. Bu yöntem piyasaya girişi kısıtlayan ve üretim miktarını kontrol eden düzenlemeleri içerirken, aynı zamanda belirli bir piyasada mal ve hizmet sunan aktörleri sınırlayan miktar kontrolü uygulamalarını da kapsamaktadır. Bu tür düzenlemeler, genellikle rekabetin azalmasına ve piyasanın etkin bir şekilde işlemlerini engellemesine neden olabilir. Bu tür düzenlemeler, mevcut firmalar tarafından piyasaya yeni aktörlerin girişini engelleme amacıyla kullanılmakta ve bu durum, piyasadaki firmalara tekel niteliğinde bir güç kazandırmaktadır. Bu durumda piyasaya girişin engellenmesi, mevcut işletmelerin rekabet avantajını artırabilir ve bu durumda bu işletmelerin iktisadi anlamda rant elde etmesine ve imtiyaz kazanmasına yol açabilir (Uruş, 2023: 78).

Giriş Maliyetlerinin Yükseltilmesi

Piyasaya girişin engellerinin en sık kullanım şekli, piyasaya giriş maliyetlerinin artırılmasıdır. Bu yöntemde, yürütülen faaliyetin niteliği belirli bir donanım ve yeterlilik düzeyine sahip olmayı gerektirmekte, bu durum ise yatırım maliyetlerinin artışını beraberinde getirmektedir. Bu yöntem en fazla eğitim piyasalarında kullanılmaktadır. Piyasaya giriş sürecinde karşılaşılan bir diğer önemli maliyet unsuru ise bürokratik engellerdir. Bu tür engeller, özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaygın olarak görülmekte ve yabancı yatırımcılar açısından önemli bir maliyet unsuru olarak değerlendirilmektedir. Bu karmaşık süreç, yatırımcılar tarafından zaman ve para kaybı olarak görülmekte bu durum piyasaya rekabetçi girişlerini engellemektedir. Ayrıca, firmaların piyasaya girebilmesi için yüksek kalite standartlarını karşılamalarının zorunlu tutulması da bürokratik bir engel niteliği taşıyabilmektedir. Kalite standartlarının yüksek olması veya

bunların sağlanması için gerekli prosedürlerin karmaşıklığı, yeni işletmelerin veya küçük ölçekli işletmelerin piyasaya girişini zorlaştırabilir ve mevcut işletmelerin hâkimiyetini artırabilir. Özellikle çevre kirliliği yaratan negatif dışsallık durumlarında bunu engellemek için firmalara filtrasyon ve ileri teknoloji kullanılmasını mecburi kılmak piyasa maliyetlerini artırmaktadır. Bir piyasada faaliyet başlanabilmesi için belli bir hizmet standardına ulaşma sorunluluğu bulunmaktadır. Hizmet kalitesine ilişkin regülasyonların arttırılması, piyasaya giriş maliyetlerini artırarak piyasaya giriş önünde caydırıcı olmaktadır. Bu duruma özellikle ulaştırma sektöründe sıkça rastlanmaktadır. Görüldüğü üzere, giriş maliyetlerinin artırılması piyasaya yeni aktörlerin girişinin sınırlandırıldığı durumlarda, mevcut firmalar tekel gücü elde etme eğilimindedir. Ayrıca potansiyel rakiplerin piyasaya dahil olmasını engellemektedir. Bu durum ise piyasa içinde haksız rekabet ortamının oluşmasına neden olmaktadır (Çetin, 2007: 58).

Uzun Dönemli Satın Alma Sözleşmeleri

Bir diğer giriş regülasyonu türü uzun dönemli satın alma anlaşma sözleşmeleridir. Özellikle altyapı yatırımlarının teşvik edilmesi amacıyla kullanılan giriş regülasyonu türüdür. Bu sözleşmeler genellikle büyük altyapı projeleri için kullanılır ve yatırımcılara uzun vadeli bir güvence sağlamaktadır. Bu sözleşmelerin temel amacı, özel sektör yatırımcılarını büyük ve riskli altyapı projelerine yatırım yapmaya teşvik etmektir. Bu projeler genellikle elektrik, telekomünikasyon, doğalgaz gibi endüstrilerde yer alır ve uzun vadeli maliyetler gerektirir. Uygulamada, yatırımcılara genellikle uzun vadeli (örneğin 50 yıl süreyle) belirli bir sektörde faaliyet gösterme ve hizmet sunma hakkı tanınmaktadır. Bu süre boyunca, devlet veya diğer özel sektör kuruluşları, yatırımcının ürettiği mal ve hizmeti belirli bir fiyatla satın alarak, yatırımcının sermaye maliyetlerini karşılamak için getiride bulunma garantisi vermektedir. Bu şekilde, yatırımcılara uzun vadeli bir gelir güvencesi sağlanırken, büyük altyapı projelerinin gerçekleştirilmesi teşvik edilir. Ancak, bu tip uzun dönemli sözleşmelerin varlığı, bazı durumlarda rekabete engel olabilmektedir. Özellikle, sözleşmelerin özel sektör yatırımcılara belirli bir endüstride neredeyse tekel gücü sağlama durumunda, rekabetçi piyasa koşullarının bozulmasına yol açabilir. Bu durumda, piyasaya yeni oyuncuların girmesi zorlaşır ve mevcut firmaların rekabet etme ihtiyacı azalır. Ayrıca, bu tip sözleşmelerin fayda-maliyet analizi yapılırken dikkate alınması önemlidir. Bazı durumlarda, sözleşmelerden elde edilen fayda, rekabetçi piyasa koşullarında elde edilecek faydadan daha düşük olabilir ve uygulama maliyetli hale gelebilir. Bu nedenle, uzun dönemli satın alma sözleşmelerinin dikkatli bir şekilde değerlendirilmesi ve düzenlenmesi gerekmektedir (Uruş, 2023: 80-81).

Fiyat Regülasyonları

İktisadi regülasyon türlerinden bir diğeri olan fiyat regülasyonu yönteminden kastedilen fiyat kontrolleridir. Bu tür regülasyonlar, kanun koyucuların özel sözleşme süreçlerine müdahale etmelerini sağlar ve genellikle piyasadaki belirli mal veya hizmetlerin fiyatlarını düzenlemek için kullanılır. Regülasyonlar, çoğunlukla yasa koyucular tarafından piyasadaki özel sözleşme ilişkilerine müdahale etmede kullanılan bir politika aracı olarak değerlendirilmektedir. Fiyat regülasyonu yöntemi temelde üç durum için kullanılmaktadır. Bunlardan ilki özel sözleşmeler içerisindeki fiyat düzenlemeleridir. Bu durumda, fiyat regülasyonu özel sözleşmelerdeki fiyat maddelerini düzenlemek ve belirli bir seviyede fiyatları belirlemek için kullanılır. Bu tür düzenlemeler genellikle taraflar arasındaki gelir dağılımını etkilemez ve fiyat manipülasyonlarını içermez. İkincisi, vergiler ve sübvansiyonlar gibi devlete gelir sağlama veya devletten destek alma amacı taşımaz. Bu regülasyonlar sadece fiyatların belirlenmesi ve kontrol

edilmesiyle ilgilidir. Üçüncüsü ise fiyat regülasyonu yönteminin, piyasadaki kötü niyetli fiyat manipülasyonlarını engelleme amacı taşımasıdır. Yani bu yöntem, fiyatların suni olarak dalgalanmasını önlemek adına bir denetim mekanizması işlevi görür. Fiyat regülasyonu genellikle, belirli malların veya hizmetlerin fiyatlarının devlet tarafından belirlenmesini ve kontrol edilmesini sağlar. Bu tür regülasyonlar, genellikle kamu işletmeleri aracılığıyla ya da özel sektör firmalarının sözleşmelerinde fiyat yapısının açık ve belirgin biçimde tanımlanması yoluyla uygulanmaktadır. Ayrıca, fiyat regülasyonunu destekleyici diğer regülasyon türleri de bulunmaktadır. Bu regülasyonlar, fiyatların adil bir şekilde belirlenmesini ve piyasa rekabetinin korunmasını sağlamak için kullanılır. Bu tür destekleyici regülasyonlar, genellikle rekabet yasaları, tüketici koruma kanunları ve standartlar gibi düzenlemeleri içerir. Bu şekilde, fiyat regülasyonu daha etkili bir şekilde uygulanabilir ve piyasadaki dengeler korunabilir (Uruş, 2023: 82).

Getiri Oranlı Regülasyon Yöntemi

1980'lerin ikinci yarısına kadar ABD' de hâkim olan getiri oranlı regülasyon yöntemi, regülasyona tabi olan firmanın elde edeceği maksimum gelirin belirlenmesini amaçlayan kontrol mekanizmasıdır. Firma gelirlerinin maliyetlerine eşitlenmesi ilkesine dayanan bu yöntemde harcamalar firma bilgilerine bakılarak denetlenmektedir. Firma ancak yaptığı maliyet oranında kâr elde edebilmektedir (Paşaoğlu, 2003: 26). Bu yöntemde firma ürün veya hizmetlerini satarken, üretim maliyetlerine belirli bir kâr marjı ekleyerek fiyatları belirler. Bu şekilde, firma hem maliyetlerini karşılamayı hem de kâr elde etmeyi amaçlar. Burada belirlenen kâr oranının adil olması gerekmektedir. Adil getirinin sağlanmasına ek olarak, maliyetleri karşılamaya yetecek bir gelir sağlayacak şekilde fiyat yapısı ve fiyat belirlenmektedir. Fiyatların hem tüketici tarafından karşılanabilir olması hem de üreticiler açısından üretimin sürdürülebilir olması gerekmektedir (İçöz, 2003: 14). Söz konusu regülasyon yönteminin bir takım avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır. Getiri oranlı regülasyon yönteminde firmalar, tüm üretim seviyelerinde maliyetlerinin üzerinde gelir elde edeceği için mali açıdan korunduğu için herhangi bir risk oluşması durumunda bunu kolaylıkla atlatabilecektir. Bu avantaj firmaların gerekli yatırımlar için finansal açıdan sıkıntı yaşamalarının önlenmesine yardımcı olmaktadır. Bu yöntemin en önemli faydalarından birisi de regülasyona tabi tutulan firmanın aşırı kâr elde etmesinin engellemesidir (Uruş, 2023: 83).

Bu regülasyon türünün dezavantajları çeşitli açılardan ele alınmaktadır. Öncelikli olarak regülatörler firmalardan temin ettikleri veriler doğrultusunda maliyet hesaplaması yapmaktadır. Ancak firmaların maliyet ve yatırım kalemlerini olduğundan fazla göstermesi durumunda, doğru fiyatlandırma yapılamamakta ve bu durum asimetrik bilgi sorununa yol açmaktadır. Başka bir ifadeyle, bilgi asimetrisi nedeniyle maliyetler veya yatırımlar esas alınarak etkin bir fiyatlama mekanizması kurulması güçleşmektedir. Bir diğer dezavantaj ise bu regülasyon türünün yüksek maliyetli bir yapıya sahip olmasıdır. Regülatör, garantör konumunda olduğu için firmanın sunduğu bilgilerin, maliyet yapısının ve yatırım tutarlarının gerçekliğini belirlemek amacıyla kapsamlı bir inceleme yürütmek zorundadır. Bu durum, denetim ve araştırma maliyetlerinin artmasına neden olmaktadır. Ayrıca, bu sistemde sermayenin getiri oranı regüle edilmekte toplam sermaye getirisine ise herhangi bir sınırlama getirilmemektedir. Bu durum, firmaları gerekli olandan daha fazla sermaye kullanmaya yönlendirmekte; zira daha yüksek sermaye düzeyi, daha yüksek getiri anlamına gelmektedir. Sonuç olarak, firma sosyal faydayı maksimize etmek yerine kendi çıkarlarını önceleyen bir tutum sergileyebilmekte ve bu da etkin olmayan sonuçların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Getiri oranı regülasyonu, firmaya sermaye maliyetleri üzerinden sabit bir getiri garantisi sağladığından, firmalar maliyetlerini

düşürme veya yenilikçi yatırım yapma konusunda yeterli teşvike sahip olmamaktadır (Uruş, 2023: 83).

Fiyat Tavanı Regülasyonu

İlk olarak İngiltere'de uygulanan fiyat tavanı regülasyonu, belirli bir sektör veya hizmet için fiyatların belirli bir üst sınırla sınırlanmasını gerektiren bir düzenlemedir. Dolayısıyla firma maliyetlerini azalttığına daha büyük kâr elde edeceğini biliyorsa gönüllü olarak maliyetlerini kısarak maliyet tasarrufunda bulunacaktır. Fiyat tavanı regülasyonu ile fiyatların ağırlıklı ortalamasına veya bu ortalamaların yıllık artış hızına üst sınır getirilmektedir. Firmaların maliyetlerinde sağlanan bir düşüş genellikle firmalara kâr olarak yansıtılabilir ve bu da regülasyonların maliyet etkinliğini sağlamasına katkıda bulunabilir. Özellikle belirli bir sektörde maliyetleri düşürecek veya verimliliği artıracak regülasyonlar, firmaların kâr marjlarını artırabilir ve dolayısıyla kârlılıklarını artırabilir (Atiyas, 2001: 41).

Bu regülasyon yönteminde, firmaların elde ettiği kârlar ile regüle edilen fiyatlar arasında uygun bir denge kurarak, maliyetleri azaltma ve yeni teknolojiler geliştirme gibi güdüler sağlayabilir. Ancak, fiyat tavanı ile maliyetler arasındaki farkın belirlenmesi ve kontrol edilmesi gereken önemli bir sorundur. Fiyat tavanlı regülasyonun dezavantajları arasında, maliyet ile fiyat tavanı arasındaki farkın uygun bir şekilde belirlenememesi durumunda ortaya çıkan sorunlar yer almaktadır. Eğer bu fark çok fazla ise, firma aşırı kâr elde edebilir ve tekelci bir pozisyona geçebilir, bu da regülasyonun etkinliğini azaltabilir. Diğer yandan, bu fark çok az ise firma faaliyetlerini sürdürmeyebilir ve hizmet kalitesi düşebilir. Ürün ve hizmet kalitesinin denetlenmesi konusunda da fiyat tavanlı regülasyon yöntemi yeterli teşviki sağlamayabilir. Fiyatların artırılamaması durumunda, firma kaliteyi düşürebilir ve sonuç olarak birim kalitenin fiyatı artabilir. Bu nedenle, fiyat tavanlı regülasyon yöntemi uygulanırken, maliyetler, fiyatlar ve kalite arasında dengeyi sağlayacak şekilde dengeli bir yaklaşım benimsenmelidir. Amaç tüm grupları kapsayan ve etkin teşvik sağlayan bir fiyat yapısının belirlenmesidir. Bu şekilde, regülasyonun tüm paydaşlar için adil ve etkili olmaktadır (Uruş, 2023: 86).

Karma Regülasyon

Teşvik edici regülasyon olarak da ifade edilen bu yöntemde, fiyat tavanı uygulaması ile getiri regülasyonu birlikte kullanılmaktadır. Bu kapsamda, öncelikli olarak fiyat tavanı regülasyonunun uygulanması esas alınmaktadır. Ancak firmaların maliyetlerini düşürme konusunda başarılı olmaları durumunda artan kâr tüketici ve firmalar arasında paylaşılmaktadır. Bu durumda tüketicilerin yüksek kâr konusunda şikâyetleri azalmakta ve firmanın maliyetlerini indirmesi özendirilmektedir. Karma regülasyon yöntemi başta ABD olmak üzere tüm gelişmiş ekonomilerde yaygın şekilde kullanılmaktadır (Atiyas, 2001: 42).

FİNANSAL SİSTEMDE BANKACILIK SEKTÖRÜNDE REGÜLASYONLAR

Bankacılık sektörü, yapısı gereği devletin iktisadi, sosyal ve idari düzenlemelerin eş zamanlı uyguladığı çok boyutlu bir faaliyet alanıdır. Sektöre yönelik piyasaya giriş sınırlamaları, sermaye yeterlilik rasyoları ve likidite zorunlulukları iktisadi regülasyonun temelini oluştururken; risk raporlamaları, şeffaflık standartları ve gözetim süreçleri idari regülasyonları şekillendirir. Bu doğrultuda bankacılık regülasyonları, yalnızca denetim mekanizması olmaktan öte, piyasa başarısızlıklarını ve asimetrik bilgi kaynaklı riskleri bertaraf etmeye yönelik bütüncül bir stratejinin yansımasıdır.

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinde; bankaların yüksek kamu borçlanma senedi portföyleri, açık döviz pozisyonları ve yetersiz risk yönetimi sektörü şoklara açık hale getirmiştir. Kriz süresince yaşanan likidite daralması ve güven kaybı sonucunda birçok banka mali sorunlarla karşı karşıya kalmış, bazı bankalar Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu bünyesine devredilmiştir. Yaşanan gelişmeler, bankacılık sektöründe etkin düzenleme ve denetim mekanizmalarının önemini ortaya koymuş ve sektörün yeniden yapılandırılmasına yönelik reform sürecini hızlandırmıştır (Doğangün, 2008: 49-50).

Türkiye'nin geçmişte yaşamış olduğu ekonomik krizlerde kritik bir rol oynayan bankacılık sisteminin yapısal sorunlarını çözmek amacıyla; siyasi etkilerden bağımsız, teknik uzmanlığa sahip kurumlar eliyle sektörün denetimi ve düzenlenmesi yoluna gidilmiştir. Bu doğrultuda ilgili politikalar, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun (BDDK) kuruluş öncesi ve sonrası dönemleri ekseninde incelenmiştir.

Türkiye'de Bankacılık Sektöründe BDDK Öncesi Regülasyon Uygulamaları

Türkiye'de bankacılık sistemi, BDDK'nın kurulmasından önce çeşitli kanunlar ve düzenlemelerle denetlenmiştir. Bu kapsamda ilk önemli düzenleme, 1933 tarihli ve 2243 sayılı Mevduatı Koruma Kanunu olup, bankalara munzam karşılık yükümlülüğü getirilmiş ve faaliyetlerine ilişkin temel esaslar belirlenmiştir. Bu düzenlemelerin yetersiz kalması üzerine 1936 tarihli ve 2999 sayılı Bankalar Kanunu yürürlüğe girmiş; bankaların kuruluş, faaliyet ve denetim esasları daha kapsamlı bir çerçeveye kavuşturulmuştur (Taşcıoğlu, 1998: 15).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında bankacılık sektörünün artan önemi doğrultusunda, uluslararası uygulamalar da dikkate alınarak 1958 tarihli ve 7129 sayılı Bankalar Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanun ile banka kuruluşları izin şartına bağlanmış, kredi politikalarının yönlendirilmesine yönelik düzenlemeler getirilmiş ve denetim mekanizmaları güçlendirilmiştir (Taşcıoğlu, 1998: 4; Bakdur, 2003: 12). Aynı dönemde Türkiye Bankalar Birliği kurulmuş ve sektörde koordinasyon ile mesleki düzenin sağlanması amaçlanmıştır.

1980'li yıllarda finansal sistemin güçlendirilmesine yönelik olarak önemli düzenlemeler yapılmış; 1983 tarihli Kanun Hükmünde Kararname ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) kurulmuş ve mevduat sigorta sistemi oluşturulmuştur. Bu düzenlemeler, bankacılık sistemine duyulan güvenin artırılması ve mali istikrarın sağlanması açısından önemli bir adım olmuştur (Taşcıoğlu, 1998: 149).

Son olarak, 1985 tarihli ve 3182 sayılı Bankalar Kanunu ile bankacılık sistemine ilişkin denetim ve gözetim yapısı yeniden düzenlenmiş; Bakanlar Kurulu, Hazine Müsteşarlığı, TCMB ve TMSF gibi kurumların yer aldığı çok aktörlü bir denetim sistemi oluşturulmuştur. Bu yapı, BDDK'nın kurulmasına kadar bankacılık regülasyonunun temel çerçevesini oluşturmuştur.

Türkiye'de Bankacılık Sektöründe BDDK Sonrası Regülasyon Uygulamaları

Türkiye'de düzenleyici kurumların kurulmasında IMF ile Dünya Bankasının ve ayrıca ABD'nin önemli etkisi söz konusudur. 1999 yılı aralık ayında çıkarılan 4491 sayılı yasa, Türk bankacılık sektöründe önemli değişikliklere yol açmıştır. Bu yasa ile en önemli düzenleme, bankacılık sektörü üzerinde Bakanlar Kurulu tarafından kullanılan yetkilerin, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'na (BDDK) aktarılmış olmasıdır. Bu değişikliklerle birlikte BDDK, bankacılık sektöründe denetim ve düzenleme yetkisini merkezi bir yapıya kavuşturmuş ve sektörün sağlıklı işleyişi için önemli bir rol üstlenmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin IMF ile imzaladığı Stand-by Anlaşması kapsamında, mali sektör destek sağlamak amacıyla Dünya Bankası ile imzalanan bir

başka kredi anlaşmasının koşulları arasında, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun (BDDK) kuruluşu ve operasyonel hale getirilmesi bulunmaktadır. Bu durum, BDDK'nın kurulmasının ve etkin bir şekilde faaliyete geçmesinin önemini vurgulamaktadır (Sezen, 2003: 124-125).

Kasım 2000 ve Şubat 2001'deki ekonomik krizlerin ardından, Türkiye'de ekonomiyi toparlamak ve istikrarı yeniden sağlamak amacıyla "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" başlatılmıştır. Bu program, IMF ve Dünya Bankası tarafından desteklenmiştir. Türkiye'nin yaşadığı ekonomik krizler sonrasında, ekonomik istikrarın sağlanması ve güçlü bir ekonomiye geçişin gerçekleştirilmesi amacıyla bu programın hayata geçirilmesi önemli bir adım olmuştur. Ekonomide ve toplumsal yaşamda rant çekişmesine son vermek amacıyla devlet/siyaset ile ekonomi ilişkileri yeniden tanımlanmıştır. Programın politika öncelikleri arasında yeni ve çağdaş kurumsal yapıların oluşturulması ve ekonomide rekabeti ve etkinliği arttıran düzenlemelerin yapılması yer almaktadır. Bu programın hedefleri arasında istikrarlı büyümeyi sağlayacak tedbirlerin alınması, kamu dengesinin sağlanması, yapısal reformlarla siyaset ve ekonominin ayrıştırılması, özelleştirmenin ve iktisat politikasının kurullara terk edilerek etkinliğin artırılması ve yabancı sermaye yatırımlarının teşvik edilmesi bulunmaktadır. Program, özellikle kamu kesiminin olumsuz borç dinamiğinin kırılmasını hedeflemekte ve para ile mali piyasaların yeniden yapılandırılmasıyla bankacılık sektörünün işlerlik kazandırılmasını amaçlamaktadır. Bankaların mali yapısının zayıf olmasının 2000 ve 2001 krizlerinde önemli bir rol oynadığı belirtilmektedir. Sektörün likidite sıkıntısı, sermaye yetersizliği, iç borçlanmaya bağlı faiz riski, grup kredi kullanımı, yetersiz iç kontrol, yönetim riski, denetim ve saydamlık eksikliği gibi yapısal sorunları bulunmaktadır. Bu nedenle, program bankacılık sektöründeki yapısal sorunların giderilmesine yönelik önlemleri içermekte ve sektörün sağlam temellere dayalı olarak yeniden yapılandırılmasını hedeflemektedir (Doğangün, 2008: 49-50).

Bankacılık sektöründe Türkiye'de 1990'lı yıllarda yaşanan büyük dalgalanmalar nedeniyle bu dönemde bankalar çoğunlukla kamu menkul kıymetlerine yatırım yapmakta ve yüksek yabancı para açık pozisyonları ile çalışmıştır. Bu aşırı risk alma durumu, Türk lirasının yüksek oranda değer kaybettiği 5 Nisan 1994 krizi ile ekonomiye ağır maliyetler yüklemiştir. Kriz, diğer yapısal sorunlarla birleşerek şiddetli etkiler yaratmış ve 1994-2003 yılları arasında 22 bankaya el konulmasıyla sonuçlanmıştır. Bankacılık sektörünün düzenlenmesi ve denetlenmesinde parçalı yapının olması bu durumda etkili rol oynamıştır (Öztürk, 2023: 201-202).

Tablo 1: 1994–2003 yılları arasında Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) tarafından el konulan 22 bankanın adı, el konulma yılı ve temel nedenleri (TMSF, 2025) :

	Banka Adı	El Konulma Yılı	El konulma Nedeni/Gerekeç
1	TYT Bank	1994	Likidite sıkıntısı ve sermaye yetersizliği
2	Marmara Bank	1994	Finansal yapının bozulması, yükümlülükleri yerine getirilememesi
3	İmpexbank	1994	Mali bünyenin zayıflaması, ödeme güçlüğü
4	Türk Ticaret Bankası	1997	Özelleştirme sürecinde usulsüzlükler, zarar artışı
5	Bank Ekspres	1988	Mali yapı bozukluğu ve yönetim sorunları
6	İnterbank	1999	Ağır likidite krizi ve yolsuzluk iddiaları
7	Esbank	1999	Sermaye yetersizliği ve yönetim zafiyeti
8	Yaşarbank	1999	Grubun borç yapısı nedeniyle iflas riski
9	Yurtbank	1999	Gruba kaynak aktarımı, sermaye erimesi
10	Egebank	1999	Usulsüz kredi işlemleri ve kaynak aktarımı
11	Etibank	2000	Usulsüz kredi işlemleri ve fon aktarımı
12	Demirbank	2000	Likidite krizi, yüksek faiz politikaları
13	Kıbrıs Kredi Bankası	2000	Sermaye kaybı ve faaliyetlerin durma noktasına gelmesi
14	Bank Kapital	2001	Mali bünyenin zayıflaması, yönetim sorunları
15	Sünerbank	2001	Zararların artması, yeniden yapılandırma başarısızlığı
16	Ulusal Bank	2001	Zararların artması, sermaye yetersizliği
17	İktisat Bankası	2001	2001 krizi sonrası ödeme güçlüğü
18	Kentbank	2001	Mali disiplinin eksikliği, sermaye kaybı
19	EGS Bank	2001	Grup şirketlerine usulsüz kaynak aktarımı
20	Toprakbank	2001	Yönetim zafiyeti, kötü kredi yönetimi
21	Sitebank	2001	Usulsüz kredi işlemleri, düşük aktif kalitesi
22	Pamukbank	2002	Sermaye yetersizliği, görev zararı

Bu yıllarda Bankacılık yasının uygulanması, bankacılığa ilişkin ikincil düzenlemelerin hazırlanması, yerinde denetimlerin gerçekleştirilmesi, bankalara yönelik idari ve cezai yaptırımların uygulanmasında doğrudan müdahalede bulunacak kurumun bulunmaması, bankacılık ve finans sektöründe ortaya çıkan istikrarsızlıkların reel ekonomiye olumsuz etkisine sebep olmaktadır. 1999 yılında bankacılık sektörünün düzenlenmesi ve denetlemesindeki parçalı yapının ortadan kaldırılması amacı ile sektöre ilişkin tek ve bağımsız düzenleyici ve denetleyici kurumun kurulmasına karar verilmiştir. Düzenleme ve denetlemedeki etkinliğin artırılması amacı ile bağımsız karar alma mekanizmasının oluşturulması amaçlanmıştır. Bu gelişmeler sonucunda, 4389 sayılı Bankacılık yası ile Haziran 1999'da Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun (BDDK) kurulmasına karar verilmiştir. Kurum 31 Ağustos 2000 yılında faaliyetlerine başlamıştır. BDDK, 19 Ekim 2005 tarih 5411 sayılı Bankacılık Yasası ile yeniden yapılandırılmıştır (Öztürk, 2023: 201-202).

BDDK'nın Yapısı

BDDK, 5411 sayılı Bankalar Kanunu ile kamu tüzel kişiliğe sahip idari ve mali özerkliğe sahip kurum olarak kurulmuştur. BDDK yasa ile kendisine verilen görev, düzenleme ve denetlemeyle ilgili görev ve yetkileri kendi sorumluluğu altında bağımsız olarak yerine getirmektedir. Kurulun kararları yerindelik denetimine tabi tutulmamaktadır. Hiçbir organ, makam, merci veya kişi Kurulun kararlarını etkilemek amacıyla emir ve talimat verememektedir (Öztürk, 2020: 184). Kanunun 83. maddesine göre; kurum, Kurul ile Başkanlıktan oluşmaktadır. Karar organı, biri başkan, biri ikinci başkan olmak üzere yedi üyeden oluşmaktadır. Başkan ve üyeler Cumhurbaşkanlığı tarafından atanmaktadır. Cumhurbaşkanı üyelerden birini ikinci başkan olarak görevlendirmektedir. Kurulun başkanı, Kurumun da başkanıdır. Başkanlık teşkilatı; başkan ve beş başkan yardımcısı ile hizmet birimlerinden oluşmaktadır. Kurumun hizmet birimleri, sayıları yirmiye geçmemek üzere daire başkanlıkları şeklinde teşkilatlanmış, ana hizmet, danışma ve yardımcı hizmet birimlerinden oluşmaktadır. Kurum teşkilat yapısı, değişen koşullara ve ortaya çıkan yeni ihtiyaçlara bağlı olarak zaman zaman gözden geçirilmekte ve hizmet birimlerinde değişikliğe gidilebilmektedir. Kurum, düzenleme ve denetim faaliyetlerinin yoğunlaştığı illerde olmak üzere, sayısı üçü aşmamak kaydıyla Cumhurbaşkanlığı Kararıyla yurt içinde temsilcilikler açabilmektedir.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nda belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde, kendisine tahsis edilen mali kaynakları görev ve yetkilerinin gerektirdiği ölçüde ve kendi bütçesinde belirlenen ilkeler doğrultusunda serbestçe kullanabilmektedir. Kurum, görev ve sorumluluklarını etkin bir şekilde yerine getirebilmek amacıyla, yeterli sayıda ve nitelikli personel istihdam etmektedir. Malları devlet malı hükmünde olup haciz ve rehin edilememektedir (BDDK, 2020).

Kurumun faaliyetleri hakkındaki yıllık rapor, raporun ait olduğu dönemi izleyen yılın mayıs ayı sonuna kadar Cumhurbaşkanlığına sunulmakta ve kesin hesaplar ile kamuya açıklanmaktadır. Bu rapor, Kurumun geçmiş yıl içerisindeki faaliyetlerini, performansını, finansal durumunu ve gelecek döneme ilişkin stratejilerini içermektedir. Kurum, faaliyetleri ile ilgili olarak yılda bir defa Türkiye Büyük Millet Meclisi Bütçe Komisyonuna bilgi vermektedir. Bu bilgilendirme, kurumun bütçesi ve harcamalarıyla ilgili detayları içermekte ve Meclis üyelerine kurumun performansı hakkında bilgi sağlamaktadır. Ayrıca, kurumun stratejilerine ve bu stratejilerin yerine getirilmesine ilişkin olarak Cumhurbaşkanlığı'na altı ayda bir bilgi vermektedir. Bu raporlar, kurumun hedeflerine ulaşma sürecini, stratejilerin etkinliğini ve gelecek döneme ilişkin planları

içermektedir. Bu düzenli raporlama süreci, kurumun faaliyetlerinin şeffaf bir şekilde yönetilmesini ve kamuoyuna açıklanmasını sağlamaktadır (Öztürk, 2020: 185).

BDDK'nın Görevleri

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun misyonu, Bankacılık Kanunu ve ilgili diğer mevzuatlarla belirlenen yetki ve sorumluluklar çerçevesinde, denetim altında bulunan finansal kuruluşların faaliyetlerini güvenli ve sağlam bir şekilde sürdürebilmelerini sağlamaktır. Bu amaç, kredi sisteminin etkin bir şekilde işlemesi, tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunması ve sonuç olarak finansal piyasaların gelişimi ile finansal istikrarın desteklenmesi amacını gütmektedir. Kurumun vizyonu ise, finansal piyasalara, kuruluşlara ve tüketicilere yönelik düzenleme, denetim ve risk yönetimi alanlarında, ulusal gereklilikler ve ihtiyaçlar doğrultusunda uluslararası standartlara uygun bir yaklaşım benimseyerek, örnek teşkil eden bir düzenleyici otorite olmaktır. Bankacılık Kanunu kapsamında sektörü düzenleme ve denetleme yetkisine sahip olan Kurum, yasama ve yürütme organlarına reform önerilerinde bulunma sorumluluğunu da taşımaktadır. Ayrıca finansal sistemdeki kurumlar arasındaki uyumu sağlamak amacıyla uluslararası gelişmeleri takip ederek ulusal mevzuatın gelişmelere uyumunu temin edecek düzenlemeleri yapmakla yükümlüdür (Kırıt, 2007: 174).

5411 sayılı Bankacılık Kanunu, 5464 sayılı Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu ve 6361 sayılı Finansal Kiralama, Faktöring, Finansman ve Tasarruf Finansmanı Şirketleri Kanunu çerçevesinde, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun (BDDK) temel amacı; finansal piyasalarda güven ve istikrarı sağlamak, kredi sisteminin etkinliğini artırmak ve tasarruf sahiplerinin haklarını korumaktır. Bu kapsamda Kurumun başlıca görev, yetki ve sorumlulukları şu şekilde özetlenebilir (BDDK, 2025a):

BDDK, finansal sistemin düzenli ve güvenli biçimde işlemesini teminen, bankacılık faaliyetlerinde risk oluşturabilecek işlem ve uygulamaları önlemeye yönelik tedbirler almakta; sektörel stratejiler geliştirmekte ve ilgili kuruluşların mali yapılarının gözetim ve denetimini yürütmektedir. Kurum, bankaların kuruluş, faaliyet, birleşme, devralma, tasfiye ve organizasyon süreçlerine ilişkin izin ve düzenleme yetkisine sahiptir. Ayrıca, kartlı ödeme sistemlerinin düzenlenmesi ve etkinliğinin artırılmasına yönelik usul ve esasları belirlemektedir.

Bununla birlikte, BDDK; denetim kapsamındaki kuruluşlardan bilgi ve belge isteme, bağımsız denetim ve derecelendirme kuruluşlarını yetkilendirme, sektör raporları yayımlayarak kamuoyunu bilgilendirme ve TBMM Plan ve Bütçe Komisyonuna hesap verme sorumluluğunu da taşımaktadır. Kurum, para ve kredi politikalarının yürütülmesinde ilgili ulusal ve uluslararası kurumlarla iş birliği yapmakta, Finansal İstikrar Komitesi ve Basel Bankacılık Denetim Komiteleri gibi uluslararası platformlarda aktif rol üstlenmektedir.

5411 sayılı Kanun uyarınca, BDDK'nın finansal sektörü geliştirmeye yönelik hazırlayacağı stratejiler şu şekilde belirlenmiştir: Bankaların kârlılık, verimlilik ve etkin çalışmalarını destekleyecek şekilde işlem ve aracılık maliyetlerini azaltmak; finansal piyasalar arasında rekabet ortamını güçlendirmek; finansal sisteme rekabet gücü kazandırmak; piyasa düzenlemeleri ve uygulamalarını bütünleştirerek finansal sistemin etkin ve şeffaf işleyişini sağlamak; uluslararası bankaların faaliyetlerini izleyerek tecrübelerinden yararlanmak ve mali piyasalardaki meslek mensupları arasında bütünleşmeyi teşvik etmektir.

BDDK ÖNCESİ VE SONRASI TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ KARŞILAŞTIRMASI

Türkiye'de bankacılık sektörünün kurumsal ve yasal yapısı, 1999 yılında kurulan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) ile köklü bir dönüşüm sürecine girmiştir. BDDK

öncesi dönemde bankacılık sistemi, parçalı bir denetim yapısına sahip olup; Hazine Müsteşarlığı, Maliye Bakanlığı ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası arasında dağılmış yetkilerle yönetilmekteydi. Bu durum, denetim etkinliğini azaltmış ve 1990'lı yıllarda yaşanan finansal krizlerin temel nedenlerinden biri olmuştur. 2000'li yıllarda BDDK'nın faaliyete geçmesiyle birlikte sektörde düzenleme ve denetim yetkisi tek elde toplanmış, uluslararası normlara uyum süreci hızlanmıştır.

Tablo 2: BDDK öncesi ve sonrası dönemde Türk bankacılık sisteminde meydana gelen temel değişimleri özetlemektedir:

Kriter	BDDK Öncesi Dönem (1980–1999)	BDDK Sonrası Dönem (2000 Sonrası)
Düzenleyici Yapı	Denetim yetkileri Hazine, Maliye ve TCMB arasında dağılmıştır.	Tüm denetim ve düzenleme yetkileri bağımsız BDDK'da toplanmıştır.
Denetim Etkinliği	Politik etkiler yüksekti; şeffaflık sınırlıdır.	Bağımsız denetim, raporlama ve gözetim mekanizması oluşturulmuştur.
Finansal İstikrar	1994 krizleriyle sektörel kırılganlık artmıştır.	Sermaye yeterlilik oranları güçlenmiş, risk yönetimi standartları uygulanmıştır.
Bankacılık Yapısı	Çok sayıda küçük, sermaye yapısı zayıf banka mevcuttur.	Konsolidasyon süreciyle güçlü ve rekabetçi bir yapı oluşmuştur.
TMSF Rolü	Müdahale kapasitesi sınırlıdır.	Etkin ve bağımsız bir çözümleme mekanizması haline gelmiştir.
Uluslararası Uyum	Basel kriterlerine uyum sınırlı düzeydedir	Basel II ve III standartlarına tam uygun hedeflenmiştir.
Sektöre Güven	Bankacılık krizleri nedeniyle güven zedelenmiştir.	Şeffaflık, denetim ve bilgi paylaşımıyla güven yeniden tesis edilmiştir.

Yapılan bu karşılaştırma, BDDK'nın kurulmasıyla birlikte Türk bankacılık sisteminde kurumsal yapının güçlendiğini ve denetim mekanizmalarının daha etkin yapıya kavuştuğunu ortaya koymaktadır. Tabloda yer alan veriler kronolojik olarak incelendiğinde; çok başlı denetim modelinden bağımsız ve tek bir otoriteye (BDDK) geçilmesinin, finansal istikrarın tesisinde dönüm noktası olduğu görülmektedir. Nitekim BDDK öncesi dönemde yapısal bir sorun olan sermaye yetersizliği ve yüksek takipteki kredi (NPL) oranları, kurumun getirdiği Basel standartları ve sıkı denetim politikaları sayesinde kontrol altına alınmıştır (BDDK, 2001b; BDDK, 2003). Ayrıca kriz dönemlerinde müdahale kapasitesi sınırlı olan TMSF'nin etkin bir çözümleme mekanizmasına dönüştürülmesi ve şeffaflık ilkelerinin artırılması, sektöre duyulan güveni yeniden inşa etmiştir. Sonuç olarak BDDK sonrası dönemde finansal sistemin kırılganlığı azalırken, sermaye yapıları güçlenmiş ve uluslararası düzenlemelere uyum sağlanmıştır (BDDK, 2024). Bu gelişmeler, sektörün finansal istikrar ve sürdürülebilir büyüme açısından daha sağlam bir zemine oturmasına doğrudan katkı sağlamıştır.

Tablo 2'de kurumsal, hukuki ve yapısal boyutlarıyla özetlenen bu dönüşüm, bankacılık sektörünün temel performans göstergelerine ve mali rasyolarına da doğrudan yansımıştır. Sektörde yetki dağınıklığının sona ermesi ve BDDK'nın uluslararası normlara uygun denetim mekanizmalarını hayata geçirmesi, mali bünyenin krizlere karşı direncini sayısal olarak da artırmıştır. Bu bağlamda kurumsal reformların sektörel yansımalarını somut şekilde analiz edebilmek amacıyla bankacılık sektörünün finansal saplılığını temsil eden temel makro ihtiyati göstergeler kronolojik olarak incelenmiştir. 2001 ekonomik krizi sonrasındaki sektörel gelişimi ortaya koyan finansal rasyolar Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3: BDDK Öncesi ve Sonrası Dönemlerde Türk Bankacılık Sektörünün Temel Göstergeleri Karşılaştırması

Dönem	Sermaye Yeterliliği (%)	NPL (%)	ROA (%)	ROE(%)	Kaynak
BDDK Öncesi (1990-2001, Kriz Dönemi)	8-12	10-25	-0,5	-5.0	BDDK (2001a)
BDDK Sonrası Erken Dönem (2002-2010)	15-18	3-8	1-2	10-20	BDDK (2005; 2010)
BDDK Sonrası Orta Dönem (2011-2020)	16-19	2-5	1,5-2,5	12-18	BDDK (2020)
Güncel (2023-2025)	19,69	2,47	2,90	24,50	BDDK (2025b)

Tablo 3'te sunulan veriler, 2001 ekonomik krizi sonrası uygulanan düzenleme ve denetleme politikalarının Türk bankacılık sektörünün finansal sağlamlığı üzerindeki etkisini somutlaştırmaktadır. Tablo, sektörün temel performans göstergelerini (sermaye yeterliliği standart oranı, takipteki alacak oranı (NPL), ortalama aktif kârlılığı (ROA) ve ortalama özkaynak kârlılığı (ROE) dönemsel olarak karşılaştırmalı biçimde sunmakta olup, resmi BDDK verilerine dayanmaktadır.

Tablo 3'te sunulan veriler, 2001 ekonomik krizi sonrasında uygulanan düzenleme ve denetim politikalarının Türk bankacılık sektörünün finansal sağlamlığı üzerindeki etkisini açık biçimde ortaya koymaktadır. Sermaye yeterliliği oranı, kriz dönemlerinde %8-12 bandında seviyelerinde seyrederken, BDDK sonrası dönemde düzenli olarak artış göstermiş ve 2025 Aralık itibarıyla %19,69 seviyesine ulaşmıştır (BDDK, 2025b). Söz konusu bu artış, sektörün olası makroekonomik şoklara karşı dayanıklılığının önemli ölçüde yükseldiğini göstermektedir.

Benzer şekilde, takipteki alacak oranı (NPL), kriz dönemlerinde %10'un üzerine çıkarken, BDDK sonrası dönemde %2,47'ye gerilemiştir (BDDK, 2023). Bu gelişmeler, kredi risk yönetimi ve denetim mekanizmalarının etkinliğini ortaya koymaktadır.

Kârlılık göstergeleri incelendiğinde, aktif kârlılığı (ROA) ve özkaynak kârlılığı (ROE) oranlarının da BDDK sonrası dönemde belirgin şekilde iyileştiği görülmektedir. ROA yaklaşık %2.90 seviyesine, ROE ise %24.50 bandına yükselmiştir (BDDK, 2025b). Bu gelişmeler, BDDK'nın kurumsal bağımsızlığının ve risk temelli denetim yaklaşımının somut sonuçlarını yansıtmaktadır.

Bu bulgular, düzenleyici çerçevenin güçlendirilmesinin bankacılık sektörünün finansal performansı ve istikrarı üzerinde olumlu etkiler yarattığını göstermektedir. Bununla birlikte, kârlılık oranlarındaki artışın bir kısmı makroekonomik koşulların etkisiyle şekillenmekte olup, uzun vadeli sürdürülebilirlik açısından dikkatle değerlendirilmelidir.

SONUÇ

Küreselleşme süreci, devletin ekonomik yapı içerisindeki konumunu yeniden şekillendirmiştir. Günümüzde devletin en önemli işlevlerinden biri, piyasalarda etkin bir düzenleme ve denetim mekanizması oluşturarak ekonomik istikrarı ve toplumsal refahı güvence altına almaktır. Serbest piyasa koşullarının kendi dinamikleriyle her zaman adil ve dengeli bir refah dağılımı yaratamaması, devletin düzenleyici rolünü zorunlu hale getirmiştir. Bu kapsamda regülasyon, hem ekonomik etkinliğin sağlanması hem de kamu yararının korunması açısından temel bir araç niteliğindedir.

Düzenleyici müdahaleler, piyasalarda tekelleşmenin önlenmesi, rekabet ortamının korunması ve tüketicilerin haklarının güvence altına alınması gibi amaçlara hizmet eder. Eksik rekabetin hâkim olduğu piyasalarda, devletin regülasyon yoluyla yaptığı müdahaleler, toplumsal dengeyi ve kaynakların adil dağılımını destekler. Ancak bu düzenlemelerin belirli grupların çıkarlarını korumak yerine, toplumun tüm kesimlerinin faydasını gözeten katılımcı bir anlayışla oluşturulması büyük önem taşımaktadır. Bu sayede regülasyonlar, hem sosyal adaleti hem de ekonomik sürdürülebilirliği güçlendirebilir.

Bağımsız düzenleyici kurumlar, piyasanın öngörülebilir, şeffaf ve rekabetçi işleminde devletin en önemli araçlarından biridir. Politik etkilerden uzak, teknik bilgiye sahip uzman kadrolarla çalışan bu kurumlar; bankacılık, enerji ve telekomünikasyon gibi stratejik sektörlerde önemli bir denge unsuru oluşturur. Türkiye’de 2001 krizi sonrasında finansal sistemde yaşanan istikrarsızlıklar, bağımsız bir denetim otoritesine duyulan ihtiyacı artırmıştır. Bu çerçevede 1999 yılında 4389 sayılı Kanun’la kurulan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), 2005 yılında 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile yeniden yapılandırılmış ve etkin bir denetim yapısına kavuşturulmuştur.

BDDK’nın kurulmasıyla birlikte Türk bankacılık sektöründe yapısal, kurumsal ve finansal açıdan köklü bir dönüşüm yaşanmıştır. Denetim yetkilerinin tek elde toplanması, sektörde şeffaflık, hesap verebilirlik ve etkin gözetim kültürünün yerleşmesini sağlamıştır. Bu süreçte sermaye yeterlilik oranlarının artması, takipteki kredilerin azalması ve aktif büyüklüğün yükselmesi, finansal sistemin dayanıklılığını güçlendirmiştir. Basel standartlarına uyumun sağlanması, risk yönetimi uygulamalarının kurumsallaşması ve TMSF’nin etkinleşmesi, sektörde güveni yeniden tesis etmiş; bankacılığın reel sektörü daha etkin biçimde fonlayan bir yapıya evrilmesine katkıda bulunmuştur. Tüm bu gelişmeler, BDDK sonrası dönemde Türk bankacılık sisteminin krizlere karşı daha dirençli, uluslararası normlarla uyumlu ve sürdürülebilir büyüme kapasitesine sahip bir yapıya kavuştuğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, regülasyon ve denetim uygulamaları yalnızca ekonomik etkinliği değil, aynı zamanda toplumsal dengeyi ve sürdürülebilir kalkınmayı destekleyen temel araçlardır. Türkiye’de BDDK’nın kurulmasıyla birlikte finansal sektör daha şeffaf, denetlenebilir ve dirençli bir yapıya kavuşmuştur. Bu dönüşüm, bankacılık sektörünün krizlere karşı dayanıklılığını artırmış ve ekonomik büyümenin daha istikrarlı bir zemine oturmasına katkı sağlamıştır. Elde edilen bu başarının sürdürülebilirliği adına, regülasyon literatüründeki bazı teorik sınırlılıkların ve potansiyel risk alanlarının da gelecek projeksiyonlarında dikkate alınması önem arz etmektedir. Bu bağlamda, yüksek uyum maliyetlerinin küçük ölçekli bankalar üzerinde yaratabileceği rekabet dezavantajları, regülatör yakalama riskleri ve katı kuralların fintech gibi dijital bankacılık alanlarındaki yenilikçilik hızını yavaşlatma potansiyeli sürekli izlenmelidir. Sonuç olarak regülasyon, statik bir denetim yapısı olmaktan ziyade, değişen kültürel ve yerel piyasa koşullarına göre sürekli gözden geçirilmesi ve optimize edilmesi gereken esnek bir süreç olarak kurgulanmalıdır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Destek Bilgisi: Herhangi bir kurum ve/veya kuruluştan destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: /Çıkar çatışması yoktur.

Etik Onayı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi’nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazar(lar)ına aittir.

Etik Kurul Onayı: Çalışma kamuya açık ikincil verilerin kullanılmasıyla oluşturulmuştur.

Araştırmacıların Katkı Oranı: Çalışma tek yazarlı olup katkı oranı %100’dür.

KAYNAKÇA

- Acet, H., Güvenek, B. ve Soydal, H. (2006). Güvenirlik ihtiyacı ve devletin regülasyonu. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 9, 501-520.
- Aktan, C. C., Dileyici, D. ve Vural, İ. Y. (2005). *Altyapı ekonomisi: Altyapı hizmetlerinde serbestleşme ve özelleştirme*. İzmir: Çizgi Kitabevi.
- Ardıyok, Ş. (2002). *Doğal tekeller ve düzenleyici kurumlar: Türkiye için düzenleyici kurum modeli*. Ankara: Rekabet Kurumu.
- Atiyas, İ. (2001). Regülasyon ve rekabet. Rekabet Kurumu Regülasyon ve Rekabet Sempozyumu, (ss. 15-32). Ankara : Rekabet Kurumu Yayınları.
- Bakdur, A. (2003). *Bankacılık sektörünü düzenleyen kurumların yapıları: Ülke uygulamaları ve Türkiye için öneri*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2001a). *BDDK 2001 faaliyet raporu*. Ankara: BDDK Yayınları.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2001b). *Türk bankacılık sisteminde yeniden yapılandırma programı*. Ankara: BDDK Yayınları.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2003). *BDDK Yıllık faaliyet raporu*. Ankara: BDDK Yayınları.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2005). *BDDK 2005 faaliyet raporu*. Ankara: BDDK Yayınları.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2010). *BDDK 2010 faaliyet raporu*. Ankara: BDDK Yayınları.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2020). *BDDK 2020 faaliyet raporu*. Ankara: BDDK Yayınları.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2023). *Türk bankacılık sektörü temel göstergeleri raporu 2023*. Ankara: BDDK Yayınları.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2024). *Bankacılık sektörü genel değerlendirme Raporu*. Ankara: BDDK
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2025a). *Kurum hakkında*. (Erişim Tarihi: 09.10.2025). <https://www.bddk.org.tr/KurumHakkinda/EkGetir/5?ekId=132>
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2025b). *Türk bankacılık sektörü temel göstergeleri raporu 2025*. Ankara: BDDK
- Burhan, N. (1981). Kapitalist sistemde devletin ekonomiye müdahalesi üzerine açıklamalar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 36 (1), 35-64.
- Chang, H.-J. (1997). The economics and politics of regulation. *Cambridge Journal of Economics*, 21, 703-728.
- Çetin, T. (2007). *Türkiye’de Düzenleyici Sürecin Politik İktisadı* (Yayımlanmamış doktora tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Çetin, T. (2009). Regülasyonun etkinlik analizi ve regülasyon türleri. *Çimento İşveren Dergisi*, 23 (4), 38-51.

- Doğangün, G. (2008). Türk bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması: BDDK ve yönetim. *Memleket Siyaset Yönetim Dergisi*, 6, 39–66.
- Emek, U. (2001). Altyapı hizmetlerinde özelleştirme, rekabet ve regülasyon. *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, 184, 42–53.
- Eser, D. B., Memişoğlu, A. G. D. ve Özdamar, G. (2011). Sosyal siyasetin üretilmesi sürecinde refah devletinden neo-liberal devlete geçiş: Devletin kamu hizmeti sunma işlevinin değişimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 16(2), 201–217.
- Guasch, J. L. and Hahn, R. W. (1999). The costs and benefits of regulation: Implications for developing countries. *The World Bank Research Observer*, 14(1), 137–158.
- İçöz, Ö. (2003). *Telekomünikasyon Sektöründe Regülasyon ve Rekabet* (Uzmanlık tezi). Rekabet Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kırıt, E. (2007). *Anayasal açıdan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)* (Doktora tezi).
- Kök, R. ve Çoban, O. (2002). KİT'lere ilişkin bir regülasyon modelinin gerekliliği ve kaynak kullanım etkinliği üzerine: Nevşehir Tekel Fabrikası örneği. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (19), 55-75.
- Müftüoğlu, M. T. (2001). Regülasyon ve rekabet. Rekabet Kurumu Sempozyumu Bildiriler Kitabı (ss. 15-30). Ankara: Rekabet Kurumu Yayınları
- Özkıvrak, Ö. (2018). Piyasa başarısızlığına dayalı devlet müdahalesine iki farklı yaklaşım: Refah teorisi ve kamu tercihi teorisi. *Sosyoekonomi*, 26 (37), 213-228.
- Öztürk, N. (2020). *Mali kurumlar*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Öztürk, N. (2023). *Kamu Mali Yönetimi ve Mali Kurumlar*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Paşaoğlu, Ö. (2003). *Doğal Tekellerde Regülasyon ve Rekabet: İngiliz Elektrik Sektörünün Yeniden Yapılandırılması* (Uzmanlık tezi). Rekabet Kurumu, Ankara.
- Roderburg, E. (2003). *Global forum on governance, regulatory issues and the Doha development agenda*. Paris: OECD. Erişim: <https://www.oecd.org/gov/regulatory-policy/2505782.pdf>
- Rosen, H. S. (1985). *Public Finance*. Homewood, IL: Richard D. Irwin Inc.
- Sarısoy, S. (2010). Düzenleyici devlet ve regülasyon uygulamalarının etkinliği üzerine tartışmalar. *Maliye Dergisi*, 159, 278–298.
- Sezen, S. (2003). *Türk Kamu Yönetiminde Kurullar*. Ankara: TODAİE.
- Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu. (2026). *Fona devredilen bankalar*. (Erişim Tarihi: 07.10.2025). <https://www.tmsf.org.tr/en/Tmsf/Cozumleme/fon.devredilen.en>
- Taşcıoğlu, A. (1998). *Cumhuriyet Dönemi Bankalar Kanunları ve İlgili Yasal Düzenlemeler*. İstanbul: TBB Yayınları.
- Taymaz, E. (2001). Regülasyon ve rekabet. Rekabet Kurumu Regülasyon ve Rekabet Sempozyumu Bildiriler Kitabı (ss. 45-60). Ankara: Rekabet Kurumu Yayınları.
- Türkay, O. (2002). *Mikroiktisat Teorisi*. Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Ulusoy, A. (2001). Regülasyon ve rekabet. Rekabet Kurumu Regülasyon ve Rekabet Sempozyumu Bildiriler Kitabı (ss. 85-100). Ankara: Rekabet Kurumu Yayınları.
- Uruş, A. F. (2023). *Devletin Düzenleme Fonksiyonu ve Regülasyon Ekonomisi*. Ankara: Ekin Basım Yayıncılık.

Whiston, M. D. (2006). *Lectures on Antitrust Economics*. Cambridge: MIT Press.